

ՆՕԹՔ ԵՒ ՆԻՇՔ

Թէհրանէն Պր. Ենովք Լաշինեան թուրքերէն վերտառութեամբ, «Տինիմէ Աէօլ-դիւ», յօդուած մը զետեղած է «Մասիս» շաբաթաթերթի 20 Յունուար 1963ի թիւին մէջ: Իրմէ առաջ Թէքէեան Վարդապետը քրտերէն մտածումներով սկսած էր, Պր. Ենովք թրքերէն ներշնչումներով կը շարուանկէ, Աստուած չինարէնէն եւ ճափոնեւրէնէն պահէ «Մասիս»ը:

Յօդուածագիրը ընդգծած է որ ԵԱՏ եւ իր գրչեղբայրները կը բռնաբարեն Կոզեաններու կարծիք յայտնելու իրաւունքը, եւ իրեն իրեւ փաստաբան կանչած Վոլթէրին հետ, կը բողոքէ մարդկային ազատութեան այս բռնաբարման դէմ: Յետոյ ստանձնելով հայ ժողովուրդին դատը, անշուշտ իրրեւ փաստաբան եւ խորհրդատու միշտ ունենալով Վոլթէրը, կը խօսի ազգի եւ եկեղեցիի անջատ իրաւունքներէն, իրեն յատուկ տրամախոհութեամբ, եզրակացնելով թէ «Եկեղեցին չէ որ ազգութիւնը կը պահէ, այլ ազգութիւնն է որ եկեղեցին կը պահէ»: Իր այս ըսածներուն իրրեւ փաստ կը յաւելու թէ Երեւանի մէջ հայութիւն չկայ բայց եկեղեցիներ չկան, ընդհակառակն Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ եկեղեցիներ կան, բայց հայութիւնը այլասերման ճամբուն մէջ է, եւ թէ «Եզդուն է միայն ազգութիւն պահողը»: Յետոյ իր մեծ մտա-

ծումներու ահօսէն դուրս ցատկելով, մեր յարգելի Ենովքը կը սրտմտի թէ ԵԱՏ ինչու չի գրեր ծանօթ վարչածնին դէմ, որ քառասուն տարիներէ ի վեր կ'ուրանայ Աստուծոյ գոյութիւնը: Եւ իրրեւ եզրակացութիւն իր եզերայորդ այս մտածումներուն, կը յայտնէ թէ Դերապայծառ Կոզեանի աւագանի անունը Լաւրենտիոս է, այլ առակ լուարուք, եւ թէ այս անունը չի տարբերիր, իրրեւ հայ անուն, Մարտիրոսէն եւ Մարկոսէն, եւ տակաւին՝ եթէ ԵԱՏը հմտացած ըլլար հայերէնի եւ իրեն չափ լեզուագիտութիւն գիտնար, պիտի ընդունէր թէ Կոզի մաքուր հայերէն բառ է:

Պր. Ենովքի ըսածները ոչ իրարու, ոչ Լաւրենտիոսի գրքին եւ ոչ ալ ԵԱՏի Անդադարծութիւններուն հետ որեւէ աղերս ունին, սակայն շատ հաճելի են իրենց միամտութեանը մէջ, եւ միամտութիւնը նախընտրելի է չարամտութենէն եւ անմտութենէն: Հաճելի է այս անգամ «Մասիս»ը որ չենք զիտեր ո՞ր «մահալլ»ն եկած այս թրքախօսին ալ տեղ տուած է իր էջերուն մէջ. Ի վերջոյ ամէն թերթի վիճակուած չէ լրջութիւն կարենալ պահելու իրաւունքը, առանց վերածելու իր ողբերգութիւնը կատակերգութեան:

Քանի որ նկատի առնել ուզեցինք թուրքերէն խօսող «Մասիս»ի այս մունետիկը, անհրաժեշտ կը նկատենք բացատրել իրեն եւ իրեններուն, հայերէնով անշուշտ, մեր եկեղեցիին ու ազգին սեռն եւ սերտ, ինչպէս նաեւ անբակտելի աղերսը:

Ժամը 2ին, յարգելի հիւրերը վերադարձան Պատրիարքարան, ուր ի պատիւ իրենց պատրաստուած էր ճոխ սեղան մը: Ծաղին ներկայ էին Երուսաղէմի Վսեմ. Կառավարիչ Անուար Նուսէյպին եւ Կիւլպէնկեան ընտանիքին ծանօթ Ֆրանսական Ընդհ. Հիւպատոս Պարոն Տը Աէնթ Մարին:

Ծաղէն յետոյ առաջնորդուեցան Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարը, ուր իրենց ցոյց տրուեցան Ս. Աթոռոյս Գանձատան թանկարժէք առարկաներէն նմոյշներ: Ապա առաջնորդուեցան Գալուստ Կիւլպէնկեան Մատենադարանը, Ժառ. Վարժարանը, Ս. Թարգմանչաց ազգային վարժարանը եւ վանքին զանազան մասերը:

Երեկոյեան ժամը ճին ընթերցին Ս. Պատրիարք Զօր հետ եւ խօսեցան Վանքի զանազան կարիքներուն շուրջ, ինչպէս նաեւ Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան համար տրուած նպաստի ձեւի բաշխման մասին: Գիշերուան ժամը 12ին պատուական հիւրերը հրաժեշտ առին Ս. Պատրիարքէն, որովհետեւ յաջորդ առաւօտ օղանաւով կանուխ պիտի մեկնէին Պէյրութ:

Դաւանա՞նք թէ ազգութիւն եզրերը նոր չէ որ խնդրոյ առարկայ եղած են վերջին դարու մեր պատմարան եւ ազգագիր գրիչներու կողմէ: Անոնցմէ ոմանք դաւանանքը ազգութենէն գերադաս համարած են մեր ազգային կեանքին մէջ, եւ ուրիշներ երկրորդին տուած են առաջնութիւնը: Տակաւին շատեր, որոնց կարգին նաեւ Պր. Ենովք, շեշտած են լեզուի, կրթութեան եւ աւանդութեան փրկարար դերը: Թէ վերոյիշեալ բոլոր ազդակները իրենց տեղն ու դերը ունին մեր ազգապահպանման գործին մէջ, տարակոյսէ վեր է, սակայն տեսական բնոյթ ունեցող այս հարցերէն վեր, կայ դարաւոր իրականութիւնը մեր պատմութեան: Ի վերջոյ ոչ վէպ եւ ոչ ալ յերիւրանք է, երբ կ'ըսուի, թէ ազգային եկեղեցիին ուրուցումը եւ կամ անկէ հեռացումը ապագայնուցման գուռը կը բանայ մեր առջեւ: Այս տխուր ճշմարտութիւնը, սիրելի Ենովք, հաստատուած է քրիստոնէութեան եւ դարէն մինչեւ մեր օրերը: Մեծ պատմարան ըլլալու հարկ չկայ գիտնալու համար թէ նախ Բիւզանդական եւ ապա Հռովմէական մոլեռանդութիւնը քանի՞ րիւր հայեր կորզելով իրենց ազգային եկեղեցւոյ ծոցէն՝ ընկլուզած է զանոնք ի սպառ օտարացումի վիճին մէջ: Այս տրտում իրականութեան առջեւ է որ մեր ազգային զգացումը թոյլ տուած է ինքզինքին ըսելու, «արտաքին Հայաստանեայց եկեղեցւոյ չիք հայութիւն»: Եւ ասիկա ո՛չ միայն իբրեւ աղետարշ ճշմարտութիւն, բայց մանաւանդ իբրեւ բողոքախառն կսկիծի արդար աղաղակ:

Ինչ որ Հայ եկեղեցին ցարդ կատարած է եւ կը կատարէ մեր ազգային կեանքին մէջ, պահանջքն է իր ոգիին: Դժբախտաբար սակայն չենք կրնար նոյն բանը ըսել, հայ, բայց օտարադաւան եկեղեցիներու համար: Այս վերջինները իրենց ներշնչումը կը ստանան ուրիշ ոգիէ մը, որ խոժոռ կը նայի մերինին: Մասնաւորելով մեր խօսքը Կաթողիկ եկեղեցիին նկատմամբ, չենք կրնար չմատնանշել այն ճիգը զոր ան կ'ընէ շարունակ իր մարդորսութեան ծուղակն ինկած տկար ժողովուրդները ապագայնացնելու: Այսպիսիները նախ կը մկրտուին կաթոլիկ՝ յետոյ պարզապէս լատին անուններով, մերկանալով ժամանակի ընթաց-

քին իրենց ցեղային ինքնութենէն: Նպատակ չունինք բնաւ ուրանալու հայ կաթողիկ կղերին եւ հասարակութեան հայ արիւնը, այլ մատնանշելու իրականութիւն մը միայն, ազգայնականութեան գաղջութիւնը իրենց մէջ, որ հետեւանք է Հռովմէական ապագայնացնող ոգիին: Հայ եկեղեցին մեր ազգայնութեան կրօնական արտայայտութիւնն է: Ափիւսքի մէջ մասնաւորապէս եւ իրապէս միայն եկեղեցին շուրջ կարելի է խմբել ազգին կեանքն ու պահպանութիւնը: Ո՞ր հայը, որ փոքր շատէ ծանօթ է իր տոհմային պատմութեան, պիտի չընդունէր թէ, իբրեւ համայնք, իբրեւ ժողովուրդ եւ իբրեւ ազգ դարերէ ի վեր մեր գոյութիւնը բովանդակապէս կը պարտինք մեր Մայրենի եկեղեցիին: Վասնզի Աւետարանը մագաղակ եւ հայ գիր ըլլալէ առաջ, հայ սիրտ է մեր կուրծքերուն տակ, մեր տաճարները մարմարեայ շէնք ըլլալէ առաջ, մեր նահատակներու մարմինները ամփոփող քաղկայլակներ են, բխած մեր երկրի ալքերէն: Առանց Հայ եկեղեցւոյ ջերմ զգայնութեան մենք հազիւ թէ հայ ենք:

Լորէնցոյի գիրքը, նորէն կ'ըսենք, պատմա-բանասիրական գործ մը ըլլալէ աւելի, ապագայնացման եւ մարդորսութեան ճամբան պատրաստող ծուղակ մըն է, շարամտօրէն գրուած, ի հեծուկս՝ մեր եկեղեցիի պատմական ճշմարտութեան եւ ոգիին: Իրեն նման նենգամիտ եւ մեր պատմութեան ոգիէն զուրկ մարդեր միայն կըրնան հանդուրժել եւ արդարացնել դաւաճան այդ արարքը: Լորէնցոններու նպատակն է, նման գրութիւններով, նախ զրկել մեր եկեղեցին իր պատմական իրաւունքներէն, խորհուրդէն ու ճշմարտութենէն, եւ ապա հրաւիրել հոն եղողները իրենց ճշմարտութեան, միամտօրէն կարծելով թէ Հայ եկեղեցւոյ սուրբ եւ մարտիրոս աւագանին մէջ դարերով իրենց մկրտութիւնը ընդունած հայ ժողովուրդի հարազատները կըրնան հետեւիլ նման անհարազատ եւ խժաւուր սրինգի ծայնին, հեռանալու իրենց Մայրենի եկեղեցիին նուիրական եւ տարուկ ծոցէն:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ